

Konai H. Thaman¹

NJEGOVANJE DOBRIH ODNOSA I ISTICANJE ZNAČAJA ODGOVORNOSTI

**Perspektiva pacifičkih zemalja u odnosu na koncept
obrazovanjem do razumijevanja među kulturama**

- Sažetak -

Ovaj rad je fokusiran na koncept vrijednosti u pacifičkim zemljama označen pojmovima vaa/vaha'a/wah i implikacije ovog koncepta u procesu jačanja razumijevanja među pojedincima i među kulturama. Imajući u vidu da kulturni identitet većine naroda Okeanije počiva više na odnosima nego na individualnostima, nameće se zaključak da je neophodno brižljivo njegovati i zaštititi prostore ili vaa između dviju i više osoba ili između osobe i njenog okruženja, zajedno s okvirima koji određuju takve odnose. Narušavanje vaa će u najboljem slučaju rezultirati nerazumijevanjem a u najgorem nasilnim sukobima. Razumijevanje značaja pojma vaa i usmjeravanje obrazovanja na stalno njegovanje i održavanje tog pojma, predstavljaju središnji dio bilo koje diskusije o konceptu: obrazovanjem do razumijevanja među kulturama u Okeaniji, ako ne i globalno.

Uvod

Tvoj način je objektivna analiza
I stalna sumnja u istinu
Dok dokaz stiže
Polako tiho
I to boli

¹ Konai H. Thaman je porijeklom s otoka Tonga. Ona je profesorica na katedri za obrazovanje Univerziteta na Južnom Pacifiku i predsjedavajuća UNESCO-a za pedagogiju i kulturu. Njena doktorska teza nosi naslov „Ako i Faiako: Kulturološke vrijednosti, ideje o obrazovanju i uloge percepcije nastavnika na otoku Tonga“. Obavila je nekoliko istraživanja i konsultacija i objavila više radova iz oblasti obrazovanja nastavnika, razvoja kurikulumu, kulture i obrazovanja. Članica je brojnih međunarodnih foruma i organizacija. Priznata je pjesnikinja (nap.prev.).

Moj način je subjektivni predosjećaj
I stalna sigurnost u istinu
Dokaz je tu negdje
Čeka
I to boli

Zahvaljujem vam se na pozivu da učestvujem u radu ove konferencije na temu – živjeti zajedno, obrazovanje i interkulturni dijalog. Kada sam počela razmišljati o ovoj temi, pomislila sam kako je teško to razriješiti. Međutim, kako sam nastavljala razmišljati i nastojala da prevedem tri elementa iz vlastitog jezika, shvatila sam da su svi oni međusobno povezani te da obuhvataju i pojam *ako* kojim se u mojoj kulturi označava učenje. U kulturi naroda Tonga kažemo da prvo učimo kako bismo saznali ko smo; zatim učimo o drugim ljudima i najzad učimo da živimo zajedno s njima kao članovi društva. Obrazovana osoba u mojoj kulturi je *poto* – osoba koja zna šta treba da radi i to radi dobro. *Poto* ljudi se služe znanjem, vještinama i vrijednostima koje se označavaju riječju *'ilo*, a što su stekli kroz *ako* ili učenje da budu korisni. *Ako*, *'ilo* i *poto* su osnovni koncepti obrazovanja naroda Tonga i ovi pojmovi se na veoma lijep način prepliću s temom ove konferencije. Danas bih željela ilustrirati ovu uzajamnu povezanost govoreći o konceptu *vaa/wah*, koji je karakterističan za sve polinezijske zemlje.

Mir i razumijevanje među kulturama

Obrazovanje koje vodi razumijevanju među kulturama je, iz globalne perspektive, preduslov mira i tako dio Uneskovog mandata da gradi mir „u glavama ljudi“ (i vjerovatno žena). Bez sumnje su vam poznati brojni instrumenti međunarodne zajednice, deklaracije i planovi koji su objavljeni kako bi se dobio okvir za promoviranje koncepta obrazovanjem do mira i razumijevanja među kulturama. Time su obuhvaćeni: Preporuka za obrazovanje koje vodi razumijevanju, saradnji i miru na svjetskom nivou (Pariz, 1874.), Ljudska prava i temeljne slobode; Svjetski akcioni plan - obrazovanjem do ljudskih prava i demokratije (Montreal 1993.); Deklaracija i Akcioni program Svjetske konferencije o ljudskim pravima (Beč, 1993.); Deklaracija i Integralni okvir za djelovanje – obrazovanjem do mira, ljudskih prava i demokratije (Pariz, 1995.); Akcioni plan UN-a za dekadu ljudskih prava (1995.-2000.): 2000. godina kulture mira; Deklaracija UN-a o kulturološkim različitostima (2001.); Dekada kulture mira i nenasilja za djecu svijeta

(2001.–2010.)². Uprkos svemu ovome, mir i razumijevanje među kulturama još uvijek nisu postignuti u našim društvima, narodima kao ni u svijetu kao cjelini.

Uobičajeno je mišljenje da se obrazovanjem može postići razumijevanje među kulturama i da ono značajno doprinosi ostvarenju kulture mira, što je zasnovano na uvjerenju da se sprečavanjem sukoba na planu kulture doprinosi razvoju kulture mira. Međutim, kao edukatori, mi znamo da svugdje u svijetu postoje uistinu pravi izazovi koji se postavljaju pred mir i dijalog među kulturama. To se odnosi na: činjenicu da je pristup obrazovanju neophodan ali nedovoljan uslov da se nauči živjeti zajedno ili upusti u interkulturalni dijalog; na potrebu za opsežnijim sistemom obrazovanja za sve grupe na svim nivoima i oblicima obrazovanja; na potrebu da se razvije holistički pristup obrazovanju na osnovu procesa i metodologija učestvovanja i uzimanja u obzir različitih mišljenja o miru i nenasilju; zatim na ljudska prava, demokratiju, razumijevanje među kulturama i na međunarodnom planu, na kulturnu i jezičku raznovrsnost.

Okeanija: područje kulturoloških raznolikosti

U svom radu kulturu definiram kao način života ljudi, uključujući njihov jezik, sisteme vrijednosti i znanja. Okeanija nesumnjivo predstavlja jedno od područja u svijetu koje se odlikuje velikom raznovrsnošću kultura. To je područje stotine različitih kultura i jezika a većina postoji već stotinama godina i sada su u opasnosti od nestajanja. Nekada pod kolonijalnom vlašću Evrope a kasnije Japana, SAD, Australije i Novog Zelanda, većina naroda s pacifičkih ostrva je sada politički nezavisna mada i dalje postoji ekonomska zavisnost od bivših kolonijalnih gospodara. Danas ovo područje karakterizira porast sukoba i nasilja zbog etničkih i/ili finansijskih sporova, sukoba oko zemlje i ekonomskih razloga i digitalnih podjela, tranzicijskih procesa, lošeg funkcioniranja društvenih sistema, što dovodi do etničkih i drugih vidova

² The 1974 (Paris) Recommendation Concerning Education for International Understanding, Cooperation and Peace, Human Rights and Fundamental Freedoms; the 1993 (Montreal) World Plan for Action on Education for Human Rights and Democracy; the 1993 (Vienna) Declaration and Program of Action of the Worlds Conference on Human Rights; the 1995 (Paris) Declaration and Integrated Framework of Action on Education for Peace, Human Rights and Democracy; the 1995-2000 Plan of Action for the UN Decade for Human Rights; the 2000 Year for the Culture and Peace; the 2001 UN Declaration on Cultural Diversity; the 2001-2010 Decade for a Culture of Peace and Non Violence for the Children of the World.

napetosti. To ukazuje na ozbiljnu potrebu za uspostavljanjem mira, pravednog rada državnih organa, poštivanja ljudskih prava i uzusa demokratije. Ovo, isto tako, ukazuje na potrebu preispitivanja koncepta obrazovanja kao najvećeg izazova na planu razvoja svih ostrvskih naroda Polinezije. Mada taj problem nije toliko izražen kao u Aziji, povećava se broj djece koja nemaju pristup čistoj vodi i nisu obuhvaćena zdravstvenom zaštitom i obrazovanjem, povećana je stopa napuštanja škola, zajedno s povećanjem broja siromašnih (što je jednako značajno kao i pojave nasilja). Sve to predstavlja pravi problem za vlade većine pacifičkih zemalja. Budući da su siromašni ljudi lišeni fundamentalnih prava na obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, nemaju resurse ni podršku institucija da se bore za svoja prava a protiv moćnih grupacija koje često shvataju pismenost i interkulturno obrazovanje kao prijetnju njihovim interesima.

Osim porasta nevolja kojima su izloženi, postoje i drugi razlozi za povećanje slučajeva sukoba u nekada mirnom regionu. To podrazumijeva i pokušaje da se zadovolji historijska nepravda: stalna marginalizacija domorodačkog stanovništva i starosjedilaca, koji u očima vlade i upravljačkih organa u sferi poslovanja predstavljaju barijeru za napredovanje. Time su, odnedavno, obuhvaćeni neprimjereni razvoj i strukturalno nasilje koje proizlazi iz ekonomske globalizacije i zahtjeva koje postavlja tržišna ekonomija. Brojne su reakcije na ove sukobe, uključujući strane vojne intervencije (kao na Solomonskim otocima), međuvjerski dijalog, legislativu na planu rješavanja pitanja nacionalnog jedinstva, tolerancije i pomirenja (kao što je kontroverzni Zakon o pomirenju i nacionalnom jedinstvu na Fidžiju). Tu je i poziv edukatora iz domorodačke populacije ovog regiona da se ponovo (zvanično) razmisli o obrazovanju i da se u kulturološkom smislu pripoji viziji o pravu pacifičkih naroda da upravljaju svojim obrazovanjem nakon tri decenije obrazovnih reformi (Pene, Taufe'ulungaki i Benson, 2002.). Uprkos tim pokušajima, moje je mišljenje da je učenje univerzalno blago koje je na raspolaganju svakom ljudskom biću i potrebno je da pronađemo način kako da unapređujemo proces učenja i usmjeravamo ga prema cilju koji je veći od aspiracija svih naših zajednica i država – to je učenje koje vodi razumijevanju među kulturama. Da bi se ovo uradilo, potrebno je da se pobrinemo da obrazovni proces bude zasnovan na vrijednostima naših kultura – ali ne i vrijednostima koje se odnose na globalno tržište (uz sve uvažavanje ovog fenomena). Da bismo postigli razumijevanje među kulturama, potrebno je da potražimo nadahnuće u svojim korijenima u svojoj kulturi, tako da oplemenimo naše međusobne razgovore o našem obrazovanju i zajedničkom životu u porodici ljudi.

Kada posmatram vlastitu kulturu, nailazim na koncept *vaa* ili *wha*, pretpolinežansku predodžbu o intervalu prostora i vremena, a prihvaćena je u narodima pacifističkih ostrvskih zemalja kao što su Tonga, Samoa, Uvea, Francuska Polinezija, Kukovo otočje, Niue, Tokelau i domorodačkim narodima Novog Zelanda i Havaja. U mojoj kulturi, *vaa* se više koristi u metaforičkom smislu i implicira određena očekivanja u pogledu ponašanja među osobama koje su povezane različitim odnosima u različitim kontekstima.

Izvedenice od *Vaa*

U narodu Tonga se vjeruje da je *Vaa* izvedeno iz *Waha'a*. *Ha'a* se po tradiciji odnosi na niz titula iz rodoslova koje pokazuju izvornu vezu s božanskim vladarima drevnih Tonga dinastija uz naznaku ranga. U kontekstu organizacije savremenog društva Tonga, povezanost s *ha'a* je i dalje značajna. To se vidi u posebnim prilikama kao što je dodjeljivanje vladarske titule kada kandidat može tražiti pomoć osoba koje su, kako se smatra, dio posebnog *ha'a* ili pripadaju toj rodoslovnoj liniji. U nekom neobaveznijem smislu, ovim mogu biti obuhvaćene sve osobe koje žive na određenom lokalitetu (bilo da su u krvnom srodstvu ili ne) kao i druge osobe koje žive na drugim lokalitetima a koje su po očevoj ili po majčinoj liniji potomci prvih nosilaca titule vladara. U prvi krug se obično biraju sposobni članovi *ha'a*. U nekim prilikama važne uloge mogu danas preuzeti mladi srodnici ili potomci po ženskoj liniji. To se uglavnom dešava zbog stečenog materijalnog bogatstva i/ili (zapadnjačkog) obrazovanja, što neki srodnici smatraju prednošću. Za tongaško društvo je karakteristična fleksibilnost u primjeni pravila o krvnom srodstvu. Čini se da to ne stvara previše problema sve dok se odnosi ne dovede u pitanje ili se ne narušavaju odnosi (*vaa*) među različitim nosiocima rodoslovlja (*ha'a*) a ciljevi i aspiracije grupe se ostvaruju. Međutim, u uslovima modernizacije se javljaju nove grupacije ili *ha'a*, što je više zasnovano na novcu i utjecaju (neke osobe) nego krvnom srodstvu.

Što se tiče današnje upotrebe, *vaa* se koristi za opisivanje interpersonalnih odnosa, koji mogu biti ili pozitivni (dobri) ili negativni (zategnuti). Kada se *vaa* koristi za označavanje interpersonalnih odnosa onda se podrazumijevaju određena očekivanja u pogledu ponašanja. Ovi odnosi se mogu temeljiti na krvnom srodstvu, na zajedničkom poslu ili prijateljstvu. Osobe koje su uključene u određenu vrstu odnosa ipak znaju svoje uloge u datom kontekstu i ponašaju se primjereno. Okolnosti njihovog djelovanja se razlikuju bilo da se radi o odnosu među pojedincima, unutar porodica, sela, vlada ili čak naroda. Kada uz *vaa* stoji prefiks „*faka*“ kojim se pojačava njegovo znače-

nje, nastaje *fakavahavaha'a*, a odnosi se na kompetitivno ponašanje. Zbog toga ne može biti negativnih posljedica osim ako se očekivanja ne odnose na odvajanje (prostora), što češće vodi konfliktima nego jedinstvu i skladu.

Značaj *vaa* kao temeljne vrijednosti u tongaškom društvu odražava se kroz djelovanje osoba koje uživaju veoma veliko poštovanje, koje proizlazi iz pravila vladanja različitim vrstama interpersonalnih odnosa i društvenih interakcija. Radi se o najrazličitijim odnosima, od onih koji su zasnovani na krvnom srodstvu do onih koji se tiču kraljevske porodice i vlade. Morton (1972:21) kaže da se čini da je „tonagaški koncept interakcije u društvu najelastičniji aspekt kulture i malo ga je izmijenio dvovjekovni kontakt sa Zapadom“.

Vaa iziskuje stalnu zaštitu i to se odražava na pojam *tauhi vaha'a* (paziti ili štititi prostore između dviju ili više osoba ili grupa koji su na neki način povezani). Smatra se da je zaštita *vaa* poželjna za održavanje skladnih odnosa i minimiziranje konflikta među osobama koje su njome obuhvaćene. Međutim, i u modernom tongaškom društvu priroda i opseg *vaa* i dalje ovise o **kontekstu** u kojem se odnosi odigravaju i postoje. Na nivou šire porodice, *vaa* se posmatra u odnosu na genealošku pozicioniranost neke osobe vis-a-vis drugih članova porodice u prošlosti i sadašnjosti, što je u najopćijem smislu određeno godinama i spolom. Naprimjer, žene su na višem položaju u odnosu na muškarce, a starija braća i sestre na višem od mlađih. To znači da tetka neke osobe po ocu (očeva sestra – *mehekitanga*) zauzima najvišu i najprivilegiraniju poziciju (*'eiki*) unutar šire porodice. Kaže se da ona i njena djeca zauzimaju *fahu* ili privilegirano mjesto u odnosu na njenu braću i njihovu djecu. *Mehekitanga* predstavlja autoritet i ovlaštena je da donosi odluke i utječe na vođenje određenih tradicionalnih rituala koji se tiču situacija presudnih za život porodice kao što su rođenje, sklapanje braka i smrt. Međutim, njena privilegirana pozicija je povezana s obavezama i odgovornostima prema članovima porodice njenog brata jer, u praksi, *fahu* odnosi postoje samo ako ih obje strane uvažavaju i u toku određenog perioda djeluju po načelu reciprociteta. Osim toga, budući da je *vaa* uvijek kontekstualno, jedna osoba može biti i više i niže pozicionirana u odnosu na druge, što zavisi od konteksta, okolnosti u kojima se odvijaju uspostavljeni odnosi. Kada se misli na brigu o *vaa* onda se to odnosi na znanje i razumijevanje odnosa među ljudima ili grupama jednako kao i na uzajamno uvažavanje i odgovornosti da *vaa* ostane nedirnuto. Iz toga slijedi da *vaa lelei* (dobar odnos) predstavlja onu vrijednost kojom se naglašava složen i često nenapisan kod. Taj kod se tiče očekivanja koja se vezuju za idealnu Tonga osobu, očekivanja koja se odnose na njeno ukupno primjereno ponašanje i na ono čime se ta osoba rukovodi u svom djelovanju i razmišljanju.

Vaa i jezik

Način na koji narod Tonga koristi jezik također odražava značaj *vaa*. To se odnosi na one oblike saopćavanja kada se, umjesto direktne pažnje neke osobe (kako je uobičajeno), radije koriste vidovi indirektne, pisane, impersonalne komunikacije i interakcije. Važno je da ljudi, kada se služe jezikom, ne dolaze u stanje konfrontacije i tako „povrijede“ svoj *vaa* sa drugima. Ovakvo izbjegavanje često dovodi do onoga što neki zapadnjaci smatraju nepreciznošću i indirektnošću jezika pacifičkih naroda.

Vokabular naroda Tonga također oslikava složenost ponašanja koje je povezano s *vaa* i u slučaju komunikacije među krvnim srođnicima i kada osobe koje komuniciraju nisu krvni srođnici. Ovakva vrsta komunikacije može se ilustrirati primjerima primjene zamjenica u Tonga jeziku i načina iskazivanja poštovanja tongaškim jezikom. Kao i za druge polinežanske jezike i za tongaski su karakteristični brojni oblici i složena upotreba ličnih zamjenica za oblike singulara, dvojine i plurala zajedno s oblicima naglašavanja odnosno isključivanja osobe koja govori ili o kojoj se govori. Naprimjer, kada se s *mi* želi označiti *ti* i *ja*, koristi se izraz *kitaua*; kada se *mi* odnosi na sve nas, kaže se *kitautolu*; kada *mi* znači nekog drugog i mene, koristi se *kimaua* a kada se sa *mi* želi označiti osoba koja govori i još dvije ili više osoba ali ne i *ti*, onda se koristi *kimautolu*. Ovo je u suprotnosti s engleskim jezikom u kojem su broj, prisutnost ili neprisustvovanje dvosmisleni i to nije precizirano određenim zamjenicama. Upotreba zamjenica je u jeziku Tonga veoma precizna i razrađena i njihova je funkcija da konkretno odrede (socijalno) *vaa* ili odnos neke osobe prema drugoj osobi ili nje/no/njegovo vlasništvo.

Jezik kojim narod Tonga iskazuje poštovanje također oslikava značaj *vaa* u kontekstu tongaškog društva. Neke se riječi stepenuju tako da odražavaju društveni rang osobe na koju se odnose jednako kao i na osobu koja im se obraća. Tonganci se služe „jezikom poštovanja“ kada se obraćaju posjetiocima, posebno ako se radi o predstavnicima stranih grupa i/ili zemalja kao što su članovi diplomatskog kora ili dostojanstvenici koji su u posjeti.

Drugi vid upotrebe jezika poštovanja u odnosu na *vaa* dovodi do pojma *faka-tapu* (pozdravljanje). Izrazi kojima se označava *faka-tapu* obično se koriste na dva načina. Prvi se nalazi u početnim riječima javnih govora ili obraćanja, vidovima pozdravljanja i izražavanja zahvalnosti zbog prisustva različitih *ha'a* ili osoba za koje su utvrđene rodoslovne linije, posebno ako su te osobe na neki način povezane s okolnostima odnosno povodom za držanje govora. Drugi oblici upotrebe *faka-tapu* povezani su s vjerskim govorima ili propovijedima kada se od osobe koja govori očekuje da se zahvali

Bogu na prisustvu prije nego što počne govoriti, ili u toku svečane izjave kada osoba koja govori navodi nešto što bi se moglo štetno odraziti na *vaa* okupljenih ljudi. Jezikom kojim narod Tonga iskazuje poštovanje obuhvaćeno je pet kategorija pojmova a to su: kraljevski³, s poštovanjem, ljubaznost, redovitost, nedoličnost. Posljedni izraz koristi osoba koja govori da bi umanjila svoj značaj u prisustvu nekog višeg autoriteta (Churchward, 1953.).

***Vaa* i historija društva**

Historija također nudi odgonetke u pogledu upotrebe izraza kojima se Tonganci služe da bi istakli značaj *vaa* i potrebu održavanja sklada među različitim ljudima i grupama. Koliko znamo, u vrijeme kada je kapetan Kuk posjetio ostrvo Tonga tokom sedamdesetih godina devetnaestog vijeka, naseobina Tonga se sastojala iz malih zaselaka čiji je nukleus *'api* (otprilike nešto kao domaćinstvo). Domaćinstvo je vodio *'ulumotu'a* (može se prevesti otprilike kao zrela osoba). Mada se priroda *'api* izmijenila i danas postoji tendencija još većeg usitnjavanja, odnosno atomizacije porodice u urbanim oblastima, krvno srodstvo i *'api* veze i odnosi i dalje predstavljaju najvažniju osnovu za svakodnevne aktivnosti ljudi. To se podjednako odnosi i na nove društvene institucije kao što su crkva i škola. Ovim odnosima je često obuhvaćena i rodbina koja ne živi na Tongi, što je jedan od načina jačanja i snaženja njihovog socijalnog utjecaja kod kuće. Naprimjer, na aktivnosti prikupljanja sredstava za porodicu, crkvu i školu znatno utječu novčane pošiljke iz inostranstva i doprinose jačanju odnosa s ljudima koji žive na Tongi. Ovi odnosi su važni elementi za određivanje identiteta ali i za razumijevanje koliko su ti elementi važni za povezivanje ljudi koji nisu fizički prisutni u Tongi s duhom zemlje jednako kao i s kompleksnošću njihovih različitih *vaa* (društvenih odnosa).

Neki strani posmatrači su to komentirali u smislu *do koje je mjere moguće održavati* te odnose u okolnostima brze globalizacije. Dok je Marcus (1980.) utvrdio stanje povećane kompetitivnosti među porodicama u vezi s privilegiranom pozicijama i u crkvi i u školi, Boggs (1985.) je upozorio na utjecaj prozapadnjačkog obrazovanja na razvoj snažne tendencije individualizacije među Tongancima. Značaj ovih „spekulacija“, po mom mišljenju, znatno zavisi od toga šta se misli pod „tendencije individualizacije“. U narodu Tonga se za neku osobu kaže da je „individualistička“ (okrenuta sebi) ukoliko je očito da se stalno trudi da ostvari nešto samo za sebe. Međutim,

³ Tongaški otoci su naseljeni 1000 godina pr.n.e., danas je to monarhija(nap.prev.).

ono što treba razumjeti je da individualni uspjeh mora prihvatiti i ocijeniti grupa (ili grupe) s kojima se pojedinac identificira i/ili ima određen odnos. To proizlazi iz toga što sankcioniranje ponašanja neke osobe u Tongi još uvijek znatno više zavisi od društvenih nego od pojedinačnih razmatranja.

Razmatranja kolektivnog naspram individualnom

Društveni odnosi (kao što je pokazano u primjeru davanja značaja *vaa*) gotovo uvijek imaju prednost u odnosu na razmatranja pojedinca odražavajući različite teorije identiteta. Linnekin i Poyer (1987.) ukazuju na dva tipa teorija o formiranju kulturnog identiteta: Lamarkova⁴ ili „rodbinska“ teorija i Mendelova⁵ ili „individualistička“ teorija. U kulturama Okeanije prevladuje Lamarkova teorija građenja ličnosti, za evropske i američke kulture prihvatljivija je Mendelova teorija. Ova razlika se odražava i na tongaške učionice u kojima tongaški nastavnici ukazuju na značaj ponašanja učenika kao grupe, a manje svakog pojedinog djeteta. Pojava neslaganja se uočava istog trenutka i odmah se preduzimaju mjere da se dijete, koje je ispoljilo devijantno ponašanje, uklopi. Ovaj vid interakcije nastavnika i učenika naveo je jednog stranog posmatrača da zaključi kako tongaški nastavnici ne vide svoje učenike kao pojedince u onoj mjeri u kojoj to čine Evropljani. Radije se bave devijacijama u ponašanju nego drugim problemima (informacijama koje je on tražio) (Lovett, 1958: 4-5). Međutim, usmjeravanje na grupu ne znači nužno da Tonganci ne vide važnost individue (djeteta). Bolje je reći da se jedinstvena priroda pojedinca ne naglašava, odnosno manje ističe nego njegovi odnosi s drugima (*vaa*), odražavajući rodbinsku teoriju ličnosti i značaj *vaa* u definiranju i davanju značenja ljudskom ponašanju. Drugi primjer je dodjeljivanje (školske) nagrade ili ceremonija nagrađivanja. Većina prisutnih često ne vidi dobitnike nagrade kao pojedince nego kao članove širih porodica, sela, ili, u slučaju Univerziteta Južnog Pacifika, predstavnike ra-

⁴ Jean Baptiste Lamarck (1744-1829), francuski prirodnjak, prvi je sistematski razradio cjelovitu teoriju o evoluciji organskog svijeta. Lamarkizam (a danas i neolamarkizam) je naučni pravac koji se zasniva na ideji da organizmi nasljeđuju svojstva koja imaju, odnosno da pojedinac razvija naslijeđene osobine aktivnim djelovanjem u neposrednom okruženju a gubi ih ako ih ne koristi (nap.prev.).

⁵ Mendel, Jonahh Gregor (1822-1884), svećenik iz Moravske, botaničar, formulirao je tri zakona nasljeđivanja: prvi - zakon uniformnosti prve generacije; drugi - zakon izdvajanja ili segregacije (3/4 potomstva prenosi dominantna naslijeđena obilježja); treći - zakon nezavisnosti (temelji se na činjenici da su nasljedni faktori nezavisni). Mendelizam je teorija o načinu nasljeđivanja genetskih obilježja (nap. prev.).

zličitih pacifičkih zemalja koji su postigli uspjeh. Slično tome, većina Tonganaca koji žive u inostranstvu (a sada ih je tamo više nego onih koji žive na Tongi) svoja postignuća vide kao jačanje kolektivnih identiteta u svojim uvažanim zajednicama i zemljama porijekla, što je stav koji dijele i njihovi sunarodnici kod kuće u Tongi. To mora da je potaklo socijalne psihologe Ričija i Ričija da zaključe kako će „sve dok identitet Polinežana bude ukorijenjen u grupi, biti ljudi „kod kuće“ koji će se njima ponositi kada uspiju i oni neće preuzeti rizik da se otuđe od svoje zajednice“ (Richie & Richie, 1979:79).

U sklopu zvaničnog obrazovanja i masovnih medija koji djeluju globalno, već pedesetak godina se naglašava značaj pojedinca i njegovih/njenih prava kao prava koja su važnija od prava grupe ili kolektivnih prava. Mnogi zapadnjački pedagozi koji pišu o ulozi nastavnika često govore da je to u direktnoj suprotnosti s percepcijom Tonganaca o idealnom nastavniku ili *faiako* čija je primarna uloga uzora i čija je glavna briga da razvije *poto* u sklopu svojih dužnosti. *Poto*, krajnji cilj tongaškog obrazovanja, jeste pozitivna i korisna primjena *'ilo* ili znanja, koje je stečeno kroz *ako* ili učenje. Da pojednostavimo, *poto* je znanje o tome šta treba uraditi i kako to uraditi na dobar način u kontekstu tongaške kulture (Thaman, 1988.). *Poto* osobe razumiju svoj *vaa* i ponašaju se primjereno tome.

Kurikulumom do temeljnih znanja kulturnih vrijednosti

Većina tongaške djece nastavlja učiti o svojim različitim odnosima uglavnom nezvanično, kao dio svoje socijalizacije u društvo Tonga. Međutim, 1986. g. nastavnom planu i programu pridodato je izučavanje kulture i jezika Tonga. Prije toga, samo je tongaški jezik bio dio školskog kurikuluma. Uvođenjem ovog novog predmeta nastoji se djeci prenijeti važno znanje o kulturi, vještinama i vrijednostima kako bi djeca mogla ispoljiti primjereno ponašanje. Zauzvrat se jača njihov kulturni identitet, poboljšava se interpersonalna komunikacija i razumijevanje i stvara mirno i skladno društvo (Tamuofolau, 1985.).

U sklopu tog predmeta, učenici podjednako stječu znanja o raznim aspektima života naroda Tonga u smislu upoznavanja organizacije društva, zanimanja, flore i faune, poljoprivrede, kako zarađuju za život, itd. a istovremeno uče o važnim kulturnim vrijednostima koje Tonganci naglašavaju i/ili koriste za objašnjavanje ili opravdavanje svog ponašanja – taj vrijednosni kontekst obuhvata isticanje duhovnosti, rang i autoritet, formalno usklađivanje, interpersonalne odnose (*vaa*) i društvenu odgovornost, *'ofa* (saosjećaj-

nje), kontrolirano ponašanje (Thaman, 1988.; Johansson-Fua, 2006.). Drugi razlog za uvođenje ovog nastavnog predmeta odnosi se na utjecaj globalizacije i kako ove kulturne vrijednosti olakšavaju narodu Tonga da ovladaju strategijama za suprotstavljanje utjecajima globalizacije i u njihovim novim domovima i u zemlji rođenja. Kurikulum, kojim se doprinosi kulturaciji, što je osnovna svrha ovog novog predmeta o tongaškoj kulturi, predstavlja važan poticaj za učenje o različitim tipovima odnosa. Tako, u pozitivnom smislu, doprinosi razvoju razumijevanja među pojedincima i unutar grupe, što se shvata kao važan temelj za zajednički život i uzajamno razumijevanje i poštivanje.

Kada se radi o školovanju u općem smislu, pacifički narodi i dalje posmatraju nastavnika kao osobu koja ima važnu ulogu uzora za idealno ponašanje u različitim kulturnim kontekstima. Za razliku od Emersona (1929:993) koji je molio nastavnike da ne odabiru ono što bi djeca trebala znati ili već znaju da rade, najnovije istraživanje o načinu na koji narod Tonga poima održivost sredstava za život otkriva koja očekivanja zajednica postavlja pred nastavnike. Smatra se da su nastavnici osobe koje su sposobne da pripreme djecu za vanjska iskušenja jednako kao i da ih poduče primjerenom ponašanju, vrijednostima i omogućuje da nauče brojne mreže odnosa koji su neophodni da bi se živjelo ispunjenim životom (Johansson-Fua, 2006.). U procesu školovanja se, s druge strane, naglašava individualno zalaganje i postignuća i umanjuje značaj *vaa*. Na pojavu ove tendencije u jednom okruženju uvriježenih vjerovanja velikog broja ljudi u važnost odnosa koji ih određuju, utjecala je intenzivna propaganda zapadnjačkog konzumerizma i individualističkog stila života. Po mom mišljenju, sve dok postoje tongaška kultura i jezik, za razvoj identiteta osobe koja je odvojena od grupe ili drugih ljudi potrebno je izvjesno vrijeme. To je činjenica koja je veoma dobro poznata poslovnim ljudima i političarima.

Ekvivalentni koncepti, vrijednosti i načela postoje u drugim pacifičkim društvima i vrijedilo bi i njih istražiti i opisati. To me dovodi do mog krajnjeg zaključka, a to je – da bi došlo do razumijevanja među kulturama, ljudi prvo moraju upoznati svoju kulturu prije nego što počnu učiti o kulturama drugih. Kao što je stjecanje znanja o *vaa* od vitalnog značaja za razumijevanje među kulturama i zemljama svijeta, tako je i znanje o drugim kulturama od vitalnog značaja za razumijevanje među kulturama i zemljama svijeta. Poznavanje i razumijevanje različitih kultura koje postoje u društvu predstavlja preduslov kulturne pismenosti i mora biti postavljen kao važan cilj u školskom obrazovanju od najranijeg uzrasta. To bi doprinijelo dekolonizaciji školskog kurikuluma u pacifičkom regionu, gdje je školovanje proces koji

je postepeno postajao intelektualno i finansijski ovisan od većine ostrvskih država i učitelja bivših kolonijalnih zemalja.

Promišljanje o obrazovanju u pacifičkim zemljama

Bilo je skromnih pokušaja pacifičkih edukatora da na izvjestan način usavrše svoje obrazovanje ponovnim razmišljanjem o brojnim aspektima pacifičkog obrazovnog sistema.

Inicijativa za promišljanje o pacifičkom obrazovanju⁶ je pokret koji sve više prihvataju istraživači i edukatori pacifičkih zemalja. Ponukana frustracijom zbog neuspjeha obrazovnog sistema da pruži kvalitetno okruženje učenje većini pacifičkih učenika, mala grupa domorodačkih i lokalnih edukatora sastala se 2001. g. kako bi razmotrila vjerovatne uzroke krize obrazovanja koja je zahvatila većinu pacifičkih ostrvskih zemalja. Zaključili su da postoje dvije glavne barijere napredovanju obrazovanja u zemljama koje predstavljaju – nedostatak stvarnog razumijevanja potrebe da se provedu obrazovne reforme i razvojnih inicijativa, i zamagljena vizija o idealnom društvu i uloga obrazovanja u toj viziji (Taufe'ulungaki, Benson i Pene, 2002.). Usaglasili su se i oko stava da je potrebno da osobe koje donose kurikulum i nastavnici objedine svoja zalaganja kako bi što bolje kontekstualizirali svoj rad i osmislili sadržaj s više elemenata kulture, pedagoških metoda i tehnika ocjenjivanja, u nastojanju da što više studenata ima koristi od formalnog obrazovanja.

Na regionalnom univerzitetu na kojem ja radim, preduzete su neke aktivnosti u saradnji s Uneskovim predsjedavajućim za obrazovanje nastavnika i kulturu, Pacifičkom asocijacijom nastavnika edukatora i Institutom za obrazovanje⁷. Radi se o stvaranju i distribuciji materijala čija je svrha (po)dizanje svijesti nastavnika edukatora u pogledu značaja konteksta kulture u školama jednako kao i značaja odnosa između kulture i obrazovanja. Zastupajući ovu ideju, držanjem predavanja, iniciranjem istraživanja i izdavanjem publikacija, predsjedavajući UNESCO-a je nastavio svoj rad usmjeren na priznavanje i promoviranje pacifičkih kultura i njihovih sistema učenja u kurikulumu škola i univerziteta u regionu. Ovo je značajno zbog tri razloga:

⁶ The Rethinking Pacific Education Initiative (RPEI)

⁷ UNESCO Chair in teacher education and culture; The Pacific Association of Teacher Educators (PATE), Institute of Education (IOE).

- kulturološka određenost kurikulumu i okruženja za učenje koji počivaju na demokratiji u procesu formalnog obrazovanja omogućuju učenicima da djelotvornije uče i lakše postignu uspjeh u školi,
- učenicima se pomaže da bolje razumiju vlastite kulture i više cijene kulture drugih i
- izučavanje pacifičkih kultura i jezika u školama i univerzitetima zemalja ovog regiona je nešto što je vrijedno po sebi.

Publikaciju *Obrazovne ideje iz Okeanije*⁸, koju čini zbirka radova o domorodačkim i domaćim obrazovnim konceptima čiji su autori ljudi iz različitih naroda pacifičkih ostrva, prihvatili su brojni edukatori koji su pokušali pomoći svojim učenicima da uvažavaju sistem učenja u vlastitoj kulturi i na bolji način konceptualiziraju svoj rad.

Proces jačanja razumijevanja među kulturama primjenom koncepta *obrazovanjem do kulturne pismenosti* i razumijevanja među narodima svijeta pun je izazova, među kojima uvjerenost da škole već imaju dovoljno predmeta nije najmanji. To je možda stvarno tako, ali ako se NE bavimo stjecanjem kulturne pismenosti kao nečim što iziskuje hitnost, posljedice mogu biti gore ako se oklijeva. Mnogo je prilika i načina da se ovaj zadatak izvrši. Na primjer, korištenjem ICT⁹ pružaju se brojne mogućnosti za širenje informacija klijentima koji su daleko ili van dosega (mada se mora dobro razmisliti i o profesionalizaciji služenja različitim medijima). Možda je došlo pravo vrijeme da škole preusmjere svoju fokusiranost s podučavanja predmeta na podučavanje učenika.

Zaključak

Pokušala sam ukazati na to da je razumijevanje različitih kultura koje čine društvo neophodno da bismo naučili živjeti zajedno. Za nas u Okeaniji, strategija obrazovanjem do razumijevanja među kulturama može se nazrijeti u panpolinežanskoj predodžbi *vaa* – metaforičkom prostoru između i među ljudima i grupama koje shvataju značaj i daju značenje interpersonalnim i odnosima među grupama i odgovornostima koje iz tih odnosa proizlaze.

⁸ Educational Ideas from Oceania (2003.)

⁹ Information and Communication Technology (informacijska i komunikacijska tehnologija) – u Velikoj Britaniji je nastavni predmet i dio općeg kurikulumu a kao nastavni predmet uči se i u drugim zemljama (Norveška, Filipini). U zemljama Južne Australije ovaj predmet se uvodi u dvije završne godine školovanja (nap.prev.).

Možda *vaa* može postati važno na globalnom nivou pošto će potrajati priznavanje i njegovanje ove vrijednosti putem obrazovanja koje vodi do poboljšanog razumijevanja među kulturama, među ljudima i među zajednicama. Ovo je san koji vrijedi slijediti.

Trčimo uzbrdo
Da sretnemo svoju sudbinu
U brzom točku
Ljubavi
Vezani jedni za druge
Stalnom jakom željom za duhovnim

Usuđujemo se ipak sanjati
Kada sjeverni vjetrovi zapušu
Naše zrcalne duše
Razbacuju naše nade
Iza horizonta
Ipak skupljanje jutarnje magle
Ponuda je duha
Koji nas veže

- Abstract -

This paper will focus on the Pacific valued concept of vaa/ vaha'a/wah and its implications for enhancing inter-personal as well as inter-cultural understanding. Because the cultural identity formation of most Oceanic people are relational rather than individualistic, it follows that the spaces or vaa between and among persons, or between a person and his/her environment, together with the frameworks that determine such relationships, must be nurtured and protected. Damage to the vaa, at best will result in misunderstanding and at worst, violent conflicts. Understanding the significance of the notion of vaa and educating for its continued nurturance and maintenance are central to any discussion about education for inter-cultural understanding, in Oceania, if not globally.